

Jónas Guðlaugsson - Á víð og dreif - Hugleiðingar um sambandsmálið (1908)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

Á við og dreif.

Hugleiðingar um sambandsmálið.

Reykjavík
Prentsmiðjan Gutenberg
1908

1902 20 117

Verordnung zum Sammelwesen

Verordnung
zum Sammelwesen

1902

Þið þekkið víst öll söguna af honum Fúsa, vinnumanninum sem stóð á krossgötum og huldufólkið freistaði. Honum voru boðin kostakjör ef hann vildi fara þessa eða hina leiðina, auðæfi og alsnægtir. En altaf neitaði Fúsi. Loks var honum boðinn tólgarskjöldur. Það þekkist Fúsi og mælti: »Sjaldan hefi ég flötinu neitað!« og varð að álf. — Svona er nú sagan sú, og mér finst ástand islenzku þjóðarinnar vera eitthvað líkt þessu á þessum tímum.

Þjóðin stendur á krossgötum, og á að velja framtíðarbrautina. Öðru megin er henni boðið fullt sjálfstæði og viðurkenning á fullum rétti hennar, vilji hún þá brautina ganga. En á hinn götunni standa gamlar politiskar vofur og segja: »Þygðu tólgarskjöldinn, sem þú kannast við, það er mörinn, sem Danir hafa brætt á undanförnum öldum, sem storknaði 1903 en hafnaðu sjálfstæðinu!«

Skyldi nú þjóðin segja eins og Fúsi:

»Sjaldan hef ég flötinu neitað?

Það sem mér verður fyrst á að athuga í þessu marg-umrædda sambandsmáli eru þau meðul, sem þeir menn nota, er tæla vilja þjóðina til að hafna uppkasti sambands-

laganefndarinnar. Það er fróðlegt að sjá hvaða vopnum þar er beitt, hvaða ástæður eru notaðar til að gera uppkastið tortryggilegt í augum landsmanna.

Fyrsta vopnið er ríkisréttinda-skrafið, skrafið um það, hvað til þess þurfi að vera fullveðja ríki. Eins og sjálfsagt er talið hér á Fróni skrafa þeir mest um það, sem minst bera skyn á það mál. Það sem ritað hefir verið um það atriði, ber þess ljósanastan vottin.

Ekki vantar þó rúsinurnar í þann blómurskeppinn, eins og t. d. tilvitnanir í Jellinek, Salomonsens Leksikon(!!) sbr. Ísafold, og fl. Allir ættu að vita, að ríkisréttur, og ríkisréttarskoðanir eru fyrst og fremst vísindi. Eins og í öðrum vísindum eru skoðanirnar þar mjög skiftar, enda rifast menn um allan heim um það, hvað sé fullveðja og hvað ófullveðja ríki. En skraf þeirra manna sem ekki bera skyn á það mál getur ekki orðið annað en ábyrgðarlaust eftirlap, sem ekkert er á byggjandi.

Það liggur líka í augum uppi að við í þessu máli eigum að fylgja þeirri skoðuninni sem ríkjandi er í heiminum, og sem alment er farið eftir. Það eitt hefir nokkra praktiska þýðingu fyrir oss.

En sú skoðun er ríkjandi, að

riki í málefna sambandi (realunion) sem altaf hafa nokkur mál sameiginleg við annað ríki um aldur og æfi, séu fullveðja ríki. Því til sönnunar nægir að benda á Noreg og Ungverjaland.

Í hinum fornu sambandslögum Norðmanna og Svía er þetta beinlínis tekið fram, þar sem sagt er, að Noregur sé fullveðja ríki.

Ög samkvæmt því getur enginn vafi á því leikið, að vér erum fullveðja ríki eftir uppkastinu, enda ber flestum saman um það annarstaðar í heiminum, þar sem um mál þetta hefir verið skrifað.

En satt er það, að menn finnast sem neita því að önnur ríki séu fullveðja en þau, sem annaðhvort eru í konungssambandi eða standa ein sins liðs. Ög þessum skoðunum er hampað framan í fólkíð sem ótviræðum sannleika, til þess að telja því trú um, að í frumvarpinu felist afsal réttinda og uppgjöf sjálfstæðis.

Menn sem vita með sjálfum sér að þeir hafa enga sjálfstæða skoðun í þessu máli, blygðast sín ekki fyrir að rita um málið langar blaðagreinar, til að berja því inn í hugi manna, sem þeim hvorki er eða getur verið fyllilega ljóst sjálfum, en sem þeir hljóta að sjá að er öldungis þýðingarlaust eins og ég áður benti á. Þetta kalla ég samviskuleysi, óhrein meðul, þegar visindin eru notuð til politískra blekkinga. Það villir þjóðina út af þeim vegi að hugsa sjálfstætt um málið, og komast að því

sem er kjarni málsins: hve mikið verulegt sjálfstæði vér öðlumst og fáum viðurkennt með þessu frumvarpi.

En það er drepíð niður með að vitna í Jellinek og aðra höfunda, sem menn upp um sveitir aldrei hafa lesið, og aldrei munu lesa.

Annad vopnið sem mest er notað er tortrygginn. Það er verið að leitast við að vekja tortryggi auðtrúa manna á allar lundir á samningnum.

Svikráð eiga að liggja undir hverju orði, og þýðingarlitlum orðum er gefið meira gildi en fullri og skýrri sjálfstæðisviðurkenningu. Jeg skal t. d. benda á staglið um »ríki« fyrir »land«, sem er þó í fylsta samræmi bæði við blaðamannaávarpið, ályktun Þingvallafundarins og umboð Þjóðræðisflokksins til nefndarmanna. Sambandsheitið »Det samlede danske Rige« eða »Veldi Danakonungs« á að vera sama og »Danmerkurriki«, Denmerkurveldi o. m. fl. En það á aftur á móti að vera þýðingarlaust að eftir 37 ár ráðum vér öllum vorum málum einir að undanskildum utanríkismálum og hermálum, sem vér höfum þó fengið viðurkenningu fyrir að séu vor mál eða sameiginleg mál, en ekki dönsk mál. Í þeirri viðurkenningu liggur hinn sjálfsgæði réttur vor til að fara með stjórn þeirra mála þegar vér æskjum, og Danir geta eigi neitað oss um þann rétt nema með valdi. En valdi sínu gætu þeir eins misbeytt þótt vér værum jafnvel í hreinu

konungssambandi. Það væri í báðum tilfellum ofríki.

Hvað skyldi nú sanna ljósara að vér séum fullveðja ríki, þetta, eða hártoganir þeirra manna sem mis-skilja mikið af þeim orðum sem þeir eru að gera tortryggileg?

Þessi tortryggisrolla klykkirsvo út með ýmsum handhægum »slag-orðum« eins og *innlimun*, *afsal* o. s. frv. En fremur verða þau orð merglaus í munni þeirra manna sem hafa í fimm ár verið að stagast á þessum orðum, en éta það nú alt ofan í sig, sem þeir áður hafa sagt um það efni.

Árið 1903 sýndum *vér landvarnarmenn* fram á, að frumvarp það sem alþingi samþykkti þá væri innlimun. Síðan hafa vissir menn t. d. Bjarni frá Vogu aldrei skrifað svo grein, aldrei haldið svo ræðu, að ekki töluðu þeir um innlimun, og innlimunarmenn.

En nú er þetta alt orðið sérkredda og lygi á vörum þessara manna, en innlimunin er þó naglföst í heilum þeirra, eins og samvizkubit eða óþægileg endurminning. Trauðla trúi ég að alþýða manna trúi á orð þessara innlimunarmanna, sem ganga til rekkju með frumvarpinu frá 1903, og telja það í alla staði betra en það sem oss býðst nú. En á þá menn sem mikið flokkskapp er í geta þó slik orð auðveldlega haft áhrif og glapið þeim sýn.

En það ætti að vera samvizkusök allra góðra Íslendinga að fá menn til að hugsa hlutdrægnislaust

og án flokksofsa um þetta þýðingarmikla mál.

Samt eru þetta nú þau tvö aðalvopn sem veifað er á móti sjálfstæði hinnar islenzku þjóðar og skynsamri ihugun málsins. Slik vopn eru ekki heiðarleg. Það eru morðkutar.

Annars er búið að skrifa svo mikið um frumvarpið, að eg finn ekki ástæðu til, að rekja það mál allt, en skal leyfa mér að benda á þær helstu mótbárur, sem ég hef orðið var við að vaktar hafa verið hjá þjóðinni móti frumvarpinu. Ég hef orðið var við að einstöku gætnir menn hafa tekið ýmislegt trúanlegt, sem móti frumvarpinu er haft sem fjarri er þó sannri, og vil eg leitast við að hnekkja því.

Hið fyrsta er það, að Danir muni misbeita valdi sínu, meðan þeir fara með utanríkismál vor, hve lengi sem það verður. Það hefir verið bent á að danskir hagsmunir geti þar komið í bága við islenzka hagsmuni, og muni þá Danir mest taka tillit til sinna. En vér eigum á hinn bóginn ekki að geta komið fram ábyrgð á hendur Dönum fyrir þá aðferð. Í augum ýmsra manna er þetta aðal agnúinn.

En aðgætandi er, að fyrst og fremst er þetta getgáta, og hvorki er hægt að sanna hvort Danir *muni gjöra það* eða ekki. En hitt liggur í augum uppi að það er sanningsrof, árás á hagsmuni vora, ef Danir gerðu það, sem gæfi oss fylsta rétt

til þess annaðhvort að beita afli voru eða leita úrskurðar annara þjóða og fá sameiginlegu málunum slitið. Og hitt liggur jafnframt í augum uppi að Danir gætu alveg jafnt misbeitt þessu valdi sínu þótt vér tækjum þátt í stjórn þessara mála, og látið oss gjalda allsmunar. Því ofbeldi yrði það að eins en enginn réttur í báðum tilfellum. Vér erum að mínu áliti jafnöruggir í þessu efni hvort vér tökum nokkurn þátt í stjórn sameiginlegu málanna eða ekki.

Annar höfuðagnúinn á að vera sá, að Danir geti gert hér hervirki og báð hér stríð, og auðtrúa menn hafa jafnvel haldið að slíku mundi verða beitt gegn oss sjálfum. Menn þurfa nú fyrst og fremst ekki annað en lita á legu Danmerkur á hnettinum til að sjá hvilik fjarstæða það er, að stríð á móti Danmörku geti verið háð á Íslandi, þó einkis annars væri gætt. Hverju myndi sá nær, er herja vildi á Danmörku, sem tæki Ísland? Eigandi þessarar hugsunar er Klepptækur. Þá vita og allir hve mikil herbúnaðarþjóð Danir eru, að þeir hafa ekki einu sinni fengist til að viggyrða höfuðborg sína, Kaupmannahöfn. Mundi þá þykja líklegra, að þeir myndu fara að kosta upp á að viggyrða Reykjavík eða aðra bæi á Íslandi?

Og til hvers þá að viggyrða hér?

Ætli það væri af ótta við Hund-Tyrkjann, sem Ameríku-menn búast við að verði íslenzkur borgari? Eða skyldu Danir fara að búa sig

út í hernað til að ná af okkur því sjálfstæði, sem þeir sjálfir hafa samþykkt að vér skyldum hafa?

Þetta hefði sannarlega átt heima í Krukkspá, og ég vil ekki lengja umræðurnar um þetta atriði, og líka forðast ofmikinn hlátur í þessu alvarlega máli. En gagnvart hinu síðasta, vil ég skjóta þeirri viðbót til skilnaðarmanna, hvort þeir haldi að Dönum liðist að skjóta á varnarlauða þjóð? Málefni þeirra veltur töluvert á því. Hvernig þeir svara þeirri spurningu — Nokkrir hafa og haldið, að vér getum orðið herskyldir í Danmörku, en mér nægir að benda til sjálfs uppkastsins, þar sem skýrum orðum er tekið fram að vér skulum *lausir undan herskyldu*. Þar sem bent er til stjórnskrárinnar í þessu efni, þar sem okkur er heimilað að verja okkar eigið land eða stofna landvarnarlið, þá nær það að eins til þess, að ef vér óskum þess sjálfir skal oss það heimilt. Ella kæmi það beint í bága við það ákvæði, að vér skulum lausir undan herþjónustu, sem er fullskýrt í frumvarpinu. Annars er fjarstæða þessi svo mikil og fáránleg, að ekki er eyðandi að henni mörgum orðum. Hún er útburðardula sem þeir einir geta dansað í, sem ekki eiga betri líkur.

Þriðja höfuðagnúann telja nokkrir gjörðardóminn. Komi það nokkurn tíma tyrir að þessi blessaður gjörðardómur yrði notaður, en það getur ekki orðið fyr en Íslendingar og Danir eru orðnir svo ruglaðir, að þeir vita ekki hvað er sameigin-

legt mál og hvað er sérmál*), þá finst mér á litlu standa hvort oddamaðurinn er Íslendingur eða Dani, þar sem er að ræða um þann mann sem óháðastur er og lausastur við stjórnsmál allra manna í landinu, og hefir unnið hinn strangasta eið að því, að gera það eitt er honum þykir rétt. Slikt hefir átt sér stað, að þjóðir sem í deilum hafa átt, hafa skotið málinu undir úrslit æðsta dómarsins í öðru landinu, og vel farið á. Mér virðist þetta því ekki annað en freklegur sleggjudómur, og atriði þetta yfir höfuð þýðingarlitið. Vér mundum ekki hafa ætlast til þótt oddamaðurinn hefði verið íslenzkur að hann hallaði rétti Dana, ef undir hans úrslit væri borið, og til slíks munu Danir ekki heldur ætlast.

Þetta eru nú þeir helztu agnúar, sem rétt er um manna milli og virðast mér þeir ekki stórvægilegir. En kostir frumvarpsins dyljast engum sem hlutdrægnislaust líta á málið, og allra sist ættu þeir að dyljast þeim, sem litið hafa svo á, að vér hefðum gefið upp söguleg og lagaleg réttindi vor 1903, og eigum þess vegna að eins að sækja undir náð Dana hvaða réttarbætur vér fáum.

Ög kostirnir eru þeir, að vér erum viðurkendir af Dönum sem sjálfstætt ríki, þar sem vér fáum alt það vald er sjálfstæð ríki hafa:

*) Hugsum okkur t. d. að Björn Jónsson krefjist að verða yfirgeneral í herliði Dana, og telji það íslent sérmál.

rétt til að setja oss sjálfum lög, sérstakan þegnrrétt, sérstakan fána og viðurkenningu fyrir því að engin mál vor höfum vér afsalað Dönum, þar sem þau tvö mál, sem ég gat um áður að yrðu sameiginleg meðan sambandið helst, eru íslezk mál — sameiginleg mál.

Ög þó að nokkur skerðing sé á þessu í 37 ár — þá vil ég spyrja hugsandi menn: Hvað eru 37 ár á æfi þjóðanna? Hve langt eigum vér hinsvegar í land að ná sjálfstæði voru ef vér höfnum þessu frumvarpi? Það getur enginn reiknað út, það getur skift öldum.

— — —

Þeir menn sem vilja fella þetta frumvarp segja að visu, að þeir vilji að eins gera breytingu á því — því ber ekki að gleyma. En hverjar eru svo þær breytingar? Er nokkuð að leggja þar annað til grundvallar en breytingartillögur Skúla? Um þær eru vist allir frumvarpsféndur sammála. En breytingartillögur Skúla breyta allveg eðli sambandsins. Þ. e. breyta málefнасambandi í konungssamband. Því eftir nokkur ár getur fyrirkomulag Skúla verið orðið að hreinu konungssambandi ef það næði fram að ganga. Það er því sitt hvað eða litilvægar orðabreytingar, sem enginn hefir á móti, það er hreint og beint skilnaður. *Konungssamband er í raun og veru ekkert annað en skilnaður.*

Þess vegna hafa líka Danir neit að að ganga að konungssambandinu með öllu, og getur enginn láð

Dönnum það, sem sanngjörnum augum litur á málið. Um þetta ber öllum flokkum í Danmörku saman, og að segja að blöð þeirra meini það ekki, haldi því að eins fram til að hræða oss, væri sama og að segja að Ísafold væri t. d. móti frumvarpinu af því að hún vildi að það yrði samþykkt. Svo mikla sjálfspekkingu hefir vist ritstjóri þess blaðs ekki, og slíkt ætla eg heldur ekki dönskum blaðamönnum. Þjóðin verður því að gera sér ljóst að hafni hún frumvarpinu biða hennar tveir kostir: annaðhvort að sitja með það fyrirkomulag sem nú er, og auka sjálfstæði sitt að engu, — eða þá að leggja út í vonlausa skilnaðarbaráttu. En hún er vonlaus meðan Danir ekki

hafa viðurkennt að vér séum fullveðja ríki. En það, að Danir *ælla* að gefa oss þá viðurkenningu með þessu frumvarpi er ekki sama og þeir *hafi* gert það.

Góðir Íslendingar! Glatið því ekki sjálfstæði ykkar þegar það býðst, fyrir æsingar þeirra manna sem vilja ófrið í landinu. Vér myndum þá verða að athlægi heimsins og glata þeim frið sem vér þurfum að fá til að lagfæra ýmislegt er miður fer hjá oss. Þess er orðin þörf. Hugið ykkur tvisvar um áður en þér bitið í tólgarskjöldinn hans Fúsa.

Því floti skyldi enginn feginn vera.

Jónas Guðlaugsson.

Bréf til Dalamanna.

Á fundum sem Jón Jónsson hélt um sambandsmálið í Dalasýslu og ég var staddur á átti ég nokkurn orðastað við þingmennskukandidatinn Bjarna Jónsson frá Vogum um fyrri afstöðu hans til Landvarnarstefnunnar. Ég benti mönnum á að hann hefði algerlega snúist í því máli, að hann hefði áður haldið því eindregið fram að vér hefðum innlimað oss og afsalað hinum sögulega rétti 1903. Mér fanst það því illa sama honum að telja það hégilju eina og sérkreddu, sem hann áður hafði ótullega barist fyrir, og reyna þannig að blekkja þjóðina og villa henni sjónar á afstöðu sinni í þessu þýðingarmikla máli. Slikt fanst mér að þingmannsefni ætti ekki að dirfast að bjóða kjósendum sínum. En herra Bjarni Jónsson mótmælti því fastlega á öllum þessum fundum að hann hefði nokkurn tíma haldið þessum skoðunum fram og kvað það vera ósannindi úr mér.

Ég benti mönnum á að Bjarni Jónsson var ritstjóri þess eina blaðs sem hélt þessari skoðun fram í þá tíð, »Ingólfs«, og það hefði hvergi sést að hann hefði haft aðra afstöðu en blaðið, eða verið marklaus leppur fyrir skoðanir annara manna sem ritstjóri.

En til frekari sönnunar mínu máli skal eg leyfa mér að láta prenta hér upp fyrri ummæli Bjarna í þessu máli og geta menn þá séð hvor satt segir.

Í ritdóm sem stendur í Ingólfi (I. árg. 9 tbl. bls. 54) um ritgerð yfirdómara Jóns Jónssonar kemst blaðið svo að orði fyrir munn Bjarna:

Hættan sem stafar af samþykkt ákvæðisins (ríkisráðsákv.) er því viðurkenningin frá vorri hlið um gildi grundvallarlaganna dönsku í sérmálum vorum. Ríkisráðssetan er ein afleiðingin: ráðgjafi vor verður danskur ráðgjafi, settur til að gæta danskra hagsmuna aðallega, með áhyrgð fyrir ríkisþingi Dana. Náð Dana verður grundvöllurinn undir stjórnarskrá vorri og landsréttindi vor eru þá horfin, því enginn réttur er að lifa upp á náðina.

Þegar frumvarpið frá 1903 var samþykkt komst Bjarni svo að orði í 21. tbl. sama ár bls. 82:

»Nú urðu þingmenn svo snjallir að hafa samþykkt skoðun Dana á stöðu Íslands í ríkinu.«*

Og loks þegar kunnugt varð að forsætisráðherrann danski hafði skrifað undir skipunarbréf ráðherrans, skrifar Bjarni á þessa leið í 11 tbl. 1904:

»Spurningin er ekki lengur óafgjörð, heldur fyllilega afgjörð — skilningur þingsins virtur vettugi og landsréttindin til grafar borin.«*

Jeg nenni ekki að tína fleiri dæmi til, en þau eru ótal mörg, enda sýnir þetta svo ljóst hver okkar hefur haft á réttu að standa, að um það er ekki að villast. Og lítt álit ég það sæma kunningja mínum Bjarna Jónssyni að láta nú Ísafold kosta sig til að halda því fram að það sé sérkredda ein og lýgi, sem hann áður barðist svo ákaft fyrir. Það eru sorgleg forlög fyrir nýta menn, að verða þannig að berjast algerlega á móti sér sjálfum, og snúast eins og vindhani frammi fyrir þjóðinni. Ekki ætti slikt að vera vel fallið til trausts, og ekki bætir úr að bæta gráu ofan á svart, og þræta á opinberum fundum fyrir að hafa haldið því fram, sem hægt er að sanna á hvaða tíma sem er.

Fleiri missagnir Bjarna á þessum fundum get ég ekki verið að leiðrétta hér, en læt mér nægja að benda háttvirtum kjósendum á þetta, sem ætti ljóslega að geta sýnt mönnum sannfæringarfestu og sannleiksást hr. Bjarna Jónssonar.

Virðingarfyllt
Jónas Guðlaugsson.

*) Auðkent af mér J. G.